

Critique of the performance of the Committee on Socio-Economic

Abstract

The Economic, Social and Cultural Committee of the Covenant, which is primarily responsible for overseeing the implementation of the Covenant's international obligations, has adopted a series of general interpretations to clarify the Covenant's obligations. The obligations of States Parties to the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights include the right to education, the right to housing, the right to a standard of living, the right to health and the right to science and culture. This article seeks to examine the proposed economic, social and cultural rights with a critical approach in a descriptive-analytical method and collected with library documents. Findings show that the rights set forth in the Economic, Social and Cultural Covenant have been criticized in the implementation phase. This research will examine these criticisms.

Keywords: Human Rights, United Nations, Committee on Economic, Social and Cultural Rights, International Law

نقد عملکرد کمیته حقوق اقتصادی اجتماعی و فرهنگی

علی جلوه گر^۱ - احمد مؤمنی راد^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۵/۱۴

چکیده

کمیته اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی میثاق که مسئول اصلی نظارت بر اجرایی شدن تعهدات بین‌المللی این میثاق است، یک سری تفسیر کلی جهت روشن شدن تعهدات دولت‌ها بر اساس میثاق به تصویب نموده است. تعهدات دولت‌های عضو میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شامل مواردی چون حق آموزش، حق مسکن، حق استاندارد زندگی کافی، حق بر سلامتی و حق علم و فرهنگ است. این مقاله به روش توصیفی-تحلیلی و گردآوری شده با اسناد کتابخانه‌ای به دنبال بررسی حقوق مطرح شده اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با رویکرد انتقادی است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که حقوق مطرح شده در میثاق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در مرحله‌ی اجرا با انتقاداتی همراه بوده است. در این پژوهش به بررسی این انتقادات پرداخته خواهد شد.

واژگان کلیدی: حقوق بشر، سازمان ملل، کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، حقوق بین‌الملل

^۱ دانشجوی دکتری حقوق عمومی دانشگاه تهران، Ali.jelvegar@ut.ac.ir

^۲ استادیار، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران، Momenirad@ut.ac.ir

مقدمه

پیش از سال ۱۹۴۵ حقوق بین الملل اصولاً با نحوه رفتار دولت‌ها با افراد در داخل مرزهای خودکاری نداشت. این امور در حیطه صلاحیت داخلی هر دولت دانسته می‌شد اما بعد از جنگ جهانی دوم با تأسیس سازمان ملل متحد و به تبع آن صدور اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸ مفهوم تأمین اجتماعی و حق برخورداری از آن در قالب یکی از حق‌های اساسی بشر تبیین گردید. پیرو این توجه بین‌المللی، به تدریج این حق در سایر اسناد و مقررات بین‌المللی از قبیل مقاله نامه‌ها و توصیه‌نامه‌های سازمان بین‌المللی کار و میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۹۶۶ و کنوانسیون‌های بین‌المللی و همچنین سایر اسناد منطقه‌ای در مناطق مختلف جهان مدنظر قرار گرفت. به دنبال آن مفهوم تأمین اجتماعی به نوعی هنجار و مفهوم حقوقی تبدیل شد و حق برخورداری از آن به عنوان یکی از حقوق اساسی بشر مطرح گردید. میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی در ۱۶ دسامبر ۱۹۶۶ توسط سازمان ملل متحد تصویب شد و در ۲۳ مارس ۱۹۷۶ لازم‌الاجرا شد. این میثاق طرفین را متعهد می‌کند که به حقوق مدنی و سیاسی افراد، که شامل، حق آزادی بیان و بیان، حق آزادی مذهب، آزادی اجتماعات، حقوق انتخاباتی، روند عادلانه و دادرسی عادلانه. از سال ۲۰۱۹، این معاهده دارای ۱۷۳ طرف و شش امضاکننده است که هنوز تصویب نشده‌اند. حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بشر اقتصاد اجتماعی، مانند حق آموزش، حق مسکن، حق استاندارد زندگی کافی، حق بر سلامتی و حق علم و فرهنگ هستند که در میثاق‌های بین‌المللی و منطقه‌ای حقوق بشر به رسمیت شناخته شده و دولت‌های عضو الزامی قانونی برای احترام گذاشتن، حفاظت و به‌جا آوردن حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دارند و از آنان انتظار می‌رود به منظور رعایت آن‌ها «اقدام متری» انجام دهند. کشورهای طرف این میثاق اصول اعلام شده در منشور ملل متحد را از حیث به رسمیت شناختن حقوق ذاتی بشری مورد شناسایی قرار داده‌اند. عدالت و صلح در جهان، با اذعان به اینکه این حقوق ناشی از حیثیت ذاتی انسان است، با اذعان به اینکه، مطابق با اعلامیه جهانی حقوق بشر، آرمان انسان‌های آزاد که از ترس و کمبود برخوردار باشند، تنها قابل دستیابی است. اگر شرایطی فراهم شود که هر کس بتواند از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود و همچنین حقوق مدنی و سیاسی خود برخوردار شود. با توجه به تعهد برای ترویج احترام جهانی و رعایت حقوق و آزادی‌های بشر، با درک این موضوع که فرد با داشتن وظایفی در قبال سایر افراد و جامعه‌ای که به آن تعلق دارد، تحت مسئولیت است. استناد به همکاری بین‌المللی در میثاق بر قابلیت اجرای فرا سرزمینی آن دلالت دارد و بین‌المللی است. این مقاله به روش توصیفی-تحلیلی و گردآوری شده با اسناد کتابخانه‌ای به دنبال بررسی حقوق مطرح شده اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با رویکرد انتقادی است.

تدوین حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سال ۱۹۸۵ به وسیله شورای اقتصادی و اجتماعی پدید آمد و نخستین نشست آن به سال ۱۹۸۷ تشکیل شد. وظیفه اساسی کمیته، مراقبت نسبت به اجرای مفاد میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی توسط دولت‌های عضو است. یکی از اهداف بنیادین کمیته، پی‌ریزی مبنایی است که دولت‌های عضو میثاق از طریق آن بتوانند، به گونه‌ای کارآمد، توسعه قطعی تعهدات مقرر در این سند را ارتقا بخشند. برای روشن شدن تأثیر واقعی نظریه‌های تفسیری کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و به‌طور خاص نظریه عام شماره ۱۶ آن، نیاز است به بررسی، هرچند کوتاه، وضعیت حقوقی آن در نظام حقوقی بین‌الملل پرداخته شود. این تفاسیر، از چشم‌انداز فن حقوقی برای کشورهای عضو الزام‌آور نیستند ولی از تأثیر اخلاقی و سیاسی برخوردارند (فضائلی و کرمی، ۱۳۹۶: ۱۸). این کمیته دارای ۱۸ عضو از بین متخصصان حوزه حقوق بشر است. در انتخاب اعضای کمیته که از طریق رأی مخفی و فهرست ارائه‌شده توسط دولت‌های عضو صورت می‌گیرد، باید به توزیع منصفانه جغرافیایی و نمایندگی نظام‌های مختلف اجتماعی و فرهنگی توجه شود. از سال ۱۹۸۸ انتخابات هر یک سال در میان برگزار شده و ۹ عضو به مدت چهار سال انتخاب می‌شوند. اعضای کمیته نقش خود را فراهم کردن «گفتگویی سازنده» در فرایند گزارش دهی می‌دانند که به‌واسطه‌ی آن از دولت‌های عضو خواسته می‌شود در کمیته حضور یابند و وارد بحثی متقابل و مفید در زمینه میزان پایبندی خود به تعهدات مندرج در میثاق شوند. اعضای کمیته به‌اتفاق اذعان دارند که کمیته یک دادگاه نیست و تنها نقشی تسهیل‌گر در کمک به دولت‌ها در تحقق حق‌های بشری و همچنین برانگیختن مساعدت و همکاری بین‌المللی را بر عهده دارد. این در حالی است که برخی از نمایندگان دولت‌ها بر این باور بودند که اگر نقش ارکان نظارتی کمک به دولت‌ها در اجرای تعهدات خود به‌موجب میثاق است، این نقش می‌توانست به بهترین نحو توسط شورای اقتصادی، اجتماعی به انجام برسد لذا ایجاد کمیته‌ای مستقل نشان از این امر دارد که شورا به دنبال رسیدن به این هدف است که این رکن در فرایند نظارت نوعی نقش شبه-قضائی را بر عهده گیرد (احسانی، ۱۳۹۸: ۱۴). در ۲۸ سپتامبر ۲۰۱۱، در یک گردهمایی که توسط دانشگاه ماستریخت و کمیسیون بین‌المللی حقوق‌دانان برگزار شد، گروهی از متخصصان حقوق بین‌الملل و حقوق بشر اصول ماستریخت در مورد تعهدات فرا سرزمینی دولت‌ها در حوزه حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را تدوین کردند. این اصول راهنما گویای توسعه و تحولات موجود در عرصه حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بشر و تبیین ماهیت فرا سرزمینی تعهدات حقوق بشری دولت‌ها در این زمینه است. تدوین‌کنندگان این اصول با تأکید دوباره بر آزادی و برابری حیثیت ذاتی انسان‌ها در هر جا و برخورداری از حقوق و آزادی‌های بشری بدون تبعیض و با تأیید اینکه حقوق بشر، جهان‌شمول و غیرقابل تفکیک، وابسته به هم و باهم مرتبط‌اند، اعلام می‌کنند که همه دولت‌ها متعهد به رعایت، حمایت و اجرای حقوق بشر از جمله حقوق مدنی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی هم در سرزمین خود و هم به‌صورت فرا سرزمینی است» (جاوید و نیاورانی، ۱۳۹۵: ۱۷۵). از این رو دولت‌ها نباید با استناد به قدرت حاکمیت خود در نظام داخلی اقداماتی همکاری و مساعدت بین‌المللی مستلزم تعهد به رعایت، حمایت و اجرای این حقوق در سطح را اتخاذ کنند که بهره‌مندی از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را در سایر کشورها متأثر سازند، از جمله اینکه با وضع تحریم‌های یک‌جانبه بر سایر کشورها بهره‌مندی از این حقوق را مستقیم یا غیرمستقیم در کشور هدف به چالش بکشند. از این رو اقدامات سلبی یا ایجابی یک دولت

می‌تواند آثاری را در ماورای مرزهای ملی ایجاد کند (همان: ۱۸۰). از جمله حقوقی که بر اساس معاهدات بین‌المللی بدون هیچ‌گونه تبعیض بر اساس نژاد، رنگ، جنسیت، زبان، عقاید سیاسی یا سایر موارد، منشأ ملی یا اجتماعی، دارایی، تولد یا سایر موقعیت‌ها برای همه افراد بشر تضمین شده است، عبارت‌اند از:

- حق برخورداری از بالاترین استانداردهای قابل‌دستیابی سلامت
- حق کار و شرایط عادلانه و مساعد کار
- حق داشتن غذای کافی
- حق داشتن مسکن مناسب
- حق آب و فاضلاب
- حق برخورداری از تأمین اجتماعی
- حق تحصیل
- حق بیان فرهنگی
- حق مشارکت در زندگی فرهنگی
- آزادی از دخالت خودسرانه در حریم خصوصی، خانواده، خانه یا مکاتبات (Woodring, 2014).

اعلامیه جهانی حقوق بشر شماری از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را به رسمیت می‌شناسد، و میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی منبع اصلی قانونی بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. بسیاری از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به رسمیت شناخته شده در میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در برخی از مواد کنوانسیون‌های حقوق بشری مانند: پیمان‌نامه حقوق کودک - کنوانسیون امحای کلیه اشکال تبعیض علیه زنان کنوانسیون امحای کلیه اشکال تبعیض نژادی - کنوانسیون امحای کلیه اشکال تبعیض علیه اشخاص دارای ناتوانی به تفضیل توضیح داده شده است. حق‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی حق‌هایی هستند که دولت‌ها برای تحقق آن‌ها صرفاً متعهد به وسیله می‌باشند و نه نتیجه. عموم حق‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جزء حقوق موضوعه محسوب می‌شوند (روساس، کراوزه و ایده، ۱۳۹۲: ۲۳).

کمیته حقوق اقتصادی اجتماعی و فرهنگی

کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی^۱ نظارت بر اجرای میثاق بین‌المللی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی از طریق بررسی گزارش‌ها، شکایات فردی، شکایات بین ایالتی و درخواست‌های اعلام، و تهیه آن نظرات، اظهارات اساسی، نامه‌های آزاد در روزهای بحث عمومی است. گفتنی است از اکتبر سال ۲۰۱۹، ۱۷۰ کشور عضو این میثاق و به تبع آن کمیته مزبور می‌باشند.

¹Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR)

روش‌های کار به این طریق است که؛ در هر سال دو جلسه برگزار می‌کند: یک جلسه سه‌هفته‌ای کامل و یک گروه کاری یک‌هفته‌ای قبل از جلسه در ژنو، سوئیس. برنامه جلسات کمیته گذشته و آینده به‌صورت آنلاین در دسترس است. در ابتدا، یک کشور باید دو سال پس از پیوستن به میثاق، گزارشی از اجرای آن ارائه می‌دهد. پس از گزارش اولیه، گزارش‌های دوره‌ای هر پنج سال پس از آن درخواست می‌شود. در ژوئیه سال ۲۰۱۹، روسای نهادهای پیمان حقوق بشر توافق کردند که کمیته یک چرخه استاندارد گزارش ۸ ساله را طی کند. سیستم گزارش دهی در هر کشور عضو ایجاب می‌کند که یک سند اصلی مشترک را ارائه دهد، که شامل اطلاعات کلی در مورد کشور گزارش دهنده، چارچوبی برای حمایت از حقوق بشر، اطلاعات مربوط به عدم تبعیض و برابری، و یک معاهده خاص است. سند، که شامل اطلاعات خاص مربوط به اجرای مواد ۱ تا ۱۵ میثاق است؛ هرگونه قانون یا سیاست ملی در نظر گرفته‌شده برای اجرای مقررات میثاق را بیان می‌کند. به کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، دستورالعمل‌های مربوط به اسناد خاص پیمان‌نامه که توسط کشورهای عضو تحت ماده ۱۶ و ۱۷ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ارسال می‌شود، قابل ارجاع است. در اوایل سال ۲۰۱۸، کمیته یک روش گزارش‌گیری ساده را انجام داده است، همچنین به‌عنوان "لیست موضوعات قبل از گزارش دادن"، که به‌صورت آزمایشی در دسترس قرار گرفته است. اکنون کمیته می‌تواند فهرستی از موضوعات را قبل از اینکه دولت گزارش دهنده دوره‌ای خود را ارسال کند تهیه کند. بنابراین دولت فقط به سؤالات مطرح‌شده در لیست موضوعات کمیته، که گزارش دوره‌ای آن به کمیته است، پاسخ می‌دهد. در این راستا دبیر کل سازمان ملل برای راهنمایی‌های بیشتر در مورد شکل و محتوای گزارش‌ها، مجموعه‌ای از دستورالعمل‌ها در مورد شکل و محتوای گزارش‌ها را ارسال کرده است که توسط دولت‌های عضو در معاهدات بین‌المللی حقوق بشر ارسال شود. دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر فهرستی از کلیه گزارش‌های دولت عضو را نیز در خود نگه می‌دارد. پس از ارائه گزارش به‌وسیله دولت‌های عضو، در ابتدا گزارش را از طریق یک گروه کاری ۵ نفره قبل از جلسه بررسی می‌کند که شش ماه قبل از گزارش توسط کمیته کامل در نظر گرفته می‌شود. سپس کار گروه پیش از جلسه فهرستی از سؤالات مکتوب را به طرف دولت صادر می‌کند، و دولت عضو موظف است قبل از اعلام برنامه‌ریزی شده خود، قبل از حضور در کمیته پاسخ دهد. ضرورتاً هیچ‌یک از این دستاوردها فی‌نفسه با اصول میثاق یا با تعهدات ناشی از میثاق ناسازگار نیست. با این همه و در مجموع، جهانی شدن حقوق بشر را از جایگاه مهمی که منشور سازمان ملل به‌طور کل و اعلامیه بین‌المللی حقوق بشر به‌طور خاص، بدان داده است، تنزل می‌دهد. به‌ویژه این امر، در امور حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی صادق است. پس، مثلاً درجایی که تأکید بیش از اندازه بر رقابت‌جویی باشد، حقوق کار که در میثاق آمده نادیده گرفته می‌شود و حق کار کردن و برخورداری از شرایط کاری مطلوب و معقول مورد تهدید قرار می‌گیرد.

حق تشکیل اتحادیه‌های کاری و پیوستن به آن‌ها با عواملی چون محدودیت بر سر آزادی پیوستن به انجمن‌ها، محدودیت‌هایی که ادعا می‌شود در اقتصاد جهانی «ضروری» است، محرومیت از امکانات برای مذاکرات جمعی یا حذف حق توافق بر سر تشکیل گروه‌های حرفه‌ای مورد تهدید قرار می‌گیرد. شاید حق امنیت اجتماعی افراد با برنامه‌هایی که کاملاً وابسته به طرح‌ها و کمک‌های مخصوصی است تضمین نگردد. در عصر بازارهای کار توسعه‌یافته جهانی، در زمینه شغل‌های فردی معین، شاید احترام به حقوق خانواده و حقوق مادران و کودکان به‌جای رویکرد اقتصاد آزاد صرف، نیازمند خط‌مشی‌های بدیع باشد. اگر

با مراقبت‌های لازم، خط‌مشی‌های مربوط به بهینه‌سازی هزینه‌ها و دست‌مزد کاربران برای عرضه خدمات آموزشی و سلامتی به فقرا تأمین نشود، آنگاه امکان دسترسی به خدمات کاهش می‌یابد، خدماتی که دسترسی به آن‌ها برای برخورداری از حقوقی که در میثاق بین‌المللی مشخص شده لازم و ضروری است. تأکید بر سطح پرداخت بیش‌تر برای دستیابی به فعالیت‌های هنری، فرهنگی و مربوط به میراث بشری باعث می‌شود تا حق شرکت عده چشم‌گیری از افراد هر جامعه‌ای در زندگی فرهنگی به خطر بیفتد و تضعیف گردد.

این کمیته مایل است در راستای فراخوانی به تعهدی تازه در خصوص احترام به حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تأکید کند که سازمان‌های بین‌المللی و دولت‌هایی که این سازمان‌ها را تأسیس و اداره می‌کنند، مسئولیتی عظیم و مداوم دارند تا همه اقداماتی را که می‌توانند برای کمک به دولت‌ها برای عمل کردن به روش‌هایی که هماهنگ با وظایف حقوق بشری آن‌ها باشد انجام دهند به‌ویژه تأکید بر این امر مهم است که حیطه‌های تجارت‌های امرمانی و سرمایه‌گذاری به‌هیچ‌وجه از این اصول کلی مبرا نیست و سازمان‌های بین‌المللی با مسئولیت‌های ویژه در آن حوزه‌ها باید نقش مثبت و سازنده‌ای در زمینه حقوق بشری ایفا کنند. بنابراین کمیته از اهمیت فزاینده‌ای که در فعالیت‌های برنامه توسعه سازمان ملل به حقوق بشر داده می‌شود استقبال می‌کند و امیدوار است که اهمیت متناسبی نیز برای حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در نظر گرفته شود. همچنین، این کمیته از ابتکارات دبیر کل کنفرانس توسعه و تجارت ملل متحد، در بررسی ارتباط بین مسائل اصلی مورد توجه سازمان ملل و احترام به کل حقوق انسانی استقبال می‌کند (موقی، ۱۳۸۰: ۲۶). کمیته مزبور از صندوق جهانی پول و بانک بین‌المللی می‌خواهد تا در فعالیت‌هایشان برای حقوق فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی ملت‌ها احترام فراوان قائل شوند. این امر می‌تواند از طرق مختلف از جمله به رسمیت شناختن صریح و درست این حقوق، کمک در شناسایی معیارهای کشوری خاص برای تسهیل پیشرفت آن‌ها و نیز تسهیل پرداخت غرامت مناسب در قبال نقض این حقوق باشد.

شبکه‌های تأمین اجتماعی باید با توجه به این حقوق تأسیس شوند و توجه بیش‌تری به روش‌های حمایت از افراد فقیر و آسیب‌پذیر در بطن برنامه‌های اصلاح ساختاری به عمل آید. نظارت مؤثر اجتماعی باید به نظارت‌هایی که بر امور مالی و خط‌مشی‌های نظارتی اعتبارات و طرح‌های مربوط به اجتماعی باید به نظارت‌هایی که بر امور مالی و خط‌مشی‌های نظارتی اعتبارات و طرح‌های مربوط به فرایندهای اصلاح ساختاری اعمال می‌شود، افزوده گردد. در همین راستا، سازمان تجارت جهانی باید روش‌های مناسبی را برای تسهیل توجه نظام‌مند به تأثیرات خط‌مشی‌های ویژه سرمایه‌گذاری و تجارت در حقوق بشر ابداع کند. از این‌رو، این کمیته از دبیر کل سازمان می‌خواهد تا در صورت امکان با مشارکت سازمان تجارت جهانی، مطالعه دقیقی را در خصوص تأثیر بالقوه موافقت‌نامه چندجانبه سرمایه‌گذاری، که سازمان توسعه و همکاری اقتصادی در حال مذاکره برای تصویب آن است، بر حقوق فرهنگی و اجتماعی و اقتصادی سازمان‌دهی کند. (موقی، ۱۳۸۰: ۲۸). در تفسیری که کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و ۶۲۵ فرهنگی سازمان ملل متحد از ماده ۳ میثاق در سال ۲۰۰۷ به عمل آورده است، به جهت یک نظریه تفسیری جدید در مورد حق بر تأمین اجتماعی حائز اهمیت است، که وظایف و تکالیف هر یک از دولت‌های عضو میثاق در اجرای حداقل استانداردهای حق بر تأمین اجتماعی تبیین شده است. در نقد این بند در مقاله‌ای که از سوی دفتر آقای باب ماتیسی نماینده کنگره آمریکا تدوین شده است، به شش مشکل عمده که بر سر راه خصوصی‌سازی تأمین اجتماعی در آمریکا

قرار دارد اشاره شده است، و با توجه به اینکه آمریکا از اولین کشورهای است که انجام خدمات اجتماعی را به بخش خصوصی واگذار نموده است، تجارب به عمل آمده از فرآیند خصوصی سازی و نتایج حاصله می تواند استدلال دیگری برای مخالفت با خصوصی سازی تأمین اجتماعی در سایر دولت ها محسوب شود. مشکلاتی که در مقابله باب ماتسویی مطرح شده این است که خصوصی سازی موجب افزایش خطر مالی برای دریافت کنندگان مزایای تأمین اجتماعی می شود. کاهش شدید مزایای تأمین اجتماعی را به دنبال خواهد داشت. همچنین خصوصی سازی به زنان و اقلیت ها و مقرری های از کارافتادگی و بازماندگان آسیب و چون هزینه های مربوط به مدیریت نظام خصوصی شده باید از حساب های کارکنان تأمین شود، این امر باعث کاهش چشمگیر مزایای دریافتی آنان خواهد شد. در نهایت، با توجه به موارد فوق، به نظر می رسد خصوصی سازی اجرای حق تأمین اجتماعی به منظور اصلاح ناکارایی تأمین اجتماعی بخش عمومی (دولتی) در عمل چندان موفق نبوده و به تعبیری خطای راهبردی بیش نیست، چنانچه مشکلات مرتبط با آنچه در زمینه تأمین نظر کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و چه در زمین طرح ها و برنامه های اجرایی حل نشود سرانجام موجب طفره رفتن دولت ها از تعهداتشان خواهد شد (آزاد دین، ۱۳۹۶: ۱۴۲). با این حال کمیته سازمان ملل، بر ضرورت بهبود قابلیت های دفتر کمیسر عالی سازمان ملل در امور حقوق بشر برای نظارت و تجزیه و تحلیل روندهای مرتبط با این مسائل تأکید می کند. لازم است اطلاعات به طور منظم در اختیار کمیته قرار گیرد تا این کمیته بتواند با توجه به خط مشی تعیین شده در میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، بر اجرای تعهدات دولت ها نظارت کند (موفقی، ۱۳۸۰).

عملکرد نظارتی کمیته حقوق اقتصادی اجتماعی و فرهنگی

کمیته ممکن است شکایات فردی را در نظر بگیرد که بیانگر نقض یک یا چند حقوق تحت حمایت میثاق باشد. در صورتی که دولت مسئول یکی از اولین پروتکل اختیاری میثاق محسوب گردد.^۱ کمیته در راستای عملکرد جهانی خود مجاز است از ۵ می ۲۰۱۳، شکایات های فردی را بپذیرد. اما این عملکرد مشروط بر این است که شکایت الزامات مشخص شده در مواد ۱ تا ۴ پروتکل اختیاری را برآورده سازد. چهارده کشور از ژوئن ۲۰۱۴ پروتکل اختیاری را تصویب کرده اند. در این راستا باید بیان کرد: طبق پاراگراف ۱ ماده ۱ پیش نویس پروتکل، هر دولت عضو میثاق حقوق اقتصادی اجتماعی و فرهنگی که به عضویت پروتکل اختیاری درآید صلاحیت کمیته ی حقوق اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی در رسیدگی به شکایات مطروحه علیه خود را می پذیرد. بنابراین پذیرش پروتکل اختیاری به معنای پذیرش صلاحیت کمیته در رسیدگی به شکایات است. همچنین بدیهی است که کمیته نمی تواند شکایات طرح شده علیه یک دولت عضو میثاق که عضو پروتکل نیست را مورد رسیدگی قرار دهد. (پاراگراف ۲ ماده ۱).

از جمله عملکردهای ذاتی کمیته نظارت بر میثاق است. بنابراین کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در قالب یک هیئت ۱۸ نفره متخصص و به صورت مستقل تشکیل می شود که نظارت بر اجرای میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و

^۱ می توان به پروتکل اختیاری میثاق بین المللی حقوق اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی (مصوب ۱۰ دسامبر ۲۰۰۸؛ لازم الاجراء ۵ مه ۲۰۱۳) رجوع کرد.

فرهنگی توسط طرف‌های دولت خود بر عهده دارد. این کمیته با استفاده از قطعنامه ۱۷/۱۹۸۵ در تاریخ ۲۸ مه ۱۹۸۵ برای انجام وظایف نظارت که به بخش اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد در قسمت چهارم میثاق اختصاص داده شده است. حقوقی که اجرای آن‌ها باید مورد نظارت قرار گیرد، در قسمت سوم میثاق ذکر شده است (مواد ۶ - ۱۵).

حقوق کار، تحت "شرایط عادلانه و مطلوب"، با حق تشکیل و پیوستن به اتحادیه‌های کارگری (مواد ۶، ۷ و ۸) از جمله موضوعات نظارتی در این فرایند می‌باشند.

تأمین اجتماعی، از جمله بیمه‌های تأمین اجتماعی که موضوع ماده ۹ میثاق است؛
زندگی خانوادگی، از جمله مرخصی والدین و حمایت از فرزندان که موضوع ماده ۱۰ است؛
استاندارد زندگی مناسب و مطلوب، از جمله تغذیه مناسب، پوشاک و مسکن، و "بهبود مستمر شرایط زندگی" که در ماده ۱۱ توجه شده است؛

از دیدگاه انتقادی، کارگران هنوز نمی‌توانند اهدافی را که در محل کار خود دنبال می‌کنند تعیین کنند، نه بیشتر از اینکه بتوانند هنجارهای واقعی تحمیل شده بر آن‌ها را تعیین کنند. این مباحث از زمانی که مارکس تئوری اقتصادی خود را نوشته است، عمق قابل توجهی پیدا کرده است. امروز، در جهان غرب، حتی کارگران کم‌سواد و کم‌صلاحیت در یک فرهنگ دموکراتیک باثبات متولد شدند که حداقل در کلام انتظار دارد که همه شهروندان از نظر حقوق و کرامت برابر در نظر گرفته شوند (Ferrerias, 2018). در سوی دیگر، نقد دیگر این است که انطباق استانداردهای اصلی با استانداردهای کار در شمال و جنوب متفاوت باید باشد. استدلال می‌شود که علت اصلی این ناخوشی در فرآیندهای فعلی جهانی شدن اقتصادی نهفته است که بر تجارت آزاد، حرکت آزاد سرمایه و انعطاف‌پذیری بازار کار در اقتصادهای ملی تأکید دارد (Mpra, 2000).

موضوع ماده ۱۲ میثاق حق بر سلامت، به‌طور خاص بالاترین استاندارد قابل‌دستیابی از سلامت جسمی و روانی است؛ همچنین حق بر آموزش، از جمله آموزش ابتدایی رایگان جهانی، به‌طور کلی آموزش متوسطه در دسترس، و آموزش عالی به همان اندازه در دسترس است. این امر باید به رشد کامل شخصیت انسان و احساس شأن و منزلت شخص سوق داده شود، و همه افراد را قادر به مشارکت مؤثر در جامعه کند. که می‌توان آن را موضوع مواد ۱۳ و ۱۴ دانست؛ در نهایت مشارکت در زندگی فرهنگی موضوع ماده ۱۵. با توجه به آنچه بیان شد در باب عملکرد نظارتی کمیته باید اذعان کرد: وظیفه اصلی کمیته نظارت بر اجرای میثاق توسط کشورهای عضو است. این کشور تلاش می‌کند تا با دولت‌های عضو گفتگوی سازنده‌ای را ایجاد کند و به دنبال آن است که با استفاده از روش‌های مختلفی مشخص کند که آیا هنجارهای مندرج در میثاق به‌اندازه کافی در کشورهای عضو اعمال می‌شود یا خیر، چگونه می‌توان اجرای و اجرای میثاق را بهبود بخشید تا همه افرادی که از حقوقی که در این میثاق درج شده است می‌توانند واقعاً از آن‌ها بهره‌مند شوند. کمیته همچنین با تکیه بر تخصص‌های حقوقی و عملی اعضای خود، می‌تواند با صدور قوه مقننه، سیاست‌ها و سایر پیشنهادها و توصیه‌هایی از قبیل تضمین امنیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به دولت‌ها در انجام تعهدات خود در این میثاق کمک کند.

در راستای عملکرد نظارتی و نیز رسیدگی به شکایات کمیته می‌تواند پرسش‌هایی مربوط به نقض شدید یا منظمی از حقوق مندرج در میثاق را در نظر بگیرد. بنابراین دولت‌های عضو می‌توانند هر زمان و با اعلام اینکه دولت صلاحیت کمیته را برای

انجام استعلام به رسمیت نمی‌شناسد، از روند استعلام خودداری کنند. روال استعلام محرمانه است و همکاری دولت عضو در همه مراحل جستجو می‌شود. معمولاً روال استعلام در پنج مرحله انجام می‌شود. نخستین مرحله در این فرایند نظارتی کمیته اطلاعات دریافت می‌کند که حقوق مندرج در میثاق توسط دولت عضو به‌طور سیستماتیک مورد نقض قرار می‌گیرد. دومین مرحله نیز کمیته از دولت عضو دعوت می‌کند تا مشاهدات مربوطه را ارائه دهد. بر اساس ارسال‌ها و مشاهدات مربوطه، کمیته می‌تواند پس از آن یک یا چند عضو خود را برای انجام استعلام تعیین کند و سپس گزارش فوری را به کمیته ارائه دهد. در سومین گام با رضایت دولت عضو، تحقیق اولیه ممکن است شامل بازدید از قلمرو دولت‌ها شود. چهارمین مرحله کمیته گزارش را بررسی کرده و هرگونه یافته را به همراه اظهارات و توصیه‌ها به دولت عضو منتقل می‌کند. در نهایت از دولت عضو خواسته می‌شود مشاهدات و اقدامات خود را در مورد یافته‌ها، نظرات و توصیه‌های کمیته طی مدت‌زمانی مشخص ارائه کند (Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 2019). کمیته بیانیه‌هایی را برای روشن شدن موضع خود در رابطه با تعهدات خاص تحت میثاق به دنبال تحولات اساسی و سایر موضوعات مربوط به اجرای آن اتخاذ می‌کند. این عملکرد می‌تواند به‌صورت موردی در خصوص برخی کشورها صورت پذیرد و یا حتی به‌صورت عام تعمیم یابد. از طرفی کمیته همچنین نامه‌هایی را به طرف‌های عضو برای رسیدگی به تعهدات میثاق ارسال می‌کند. همه بیانیه‌ها و نامه‌های اصلی مربوطه را می‌توان در یک لیست توسط کمیته بازیافت. با این بیان کمیته به‌طور مرتب یک روز از جلسات عمومی خود را به این مهم اختصاص می‌دهد تا در مورد حق خاص یا جنبه خاصی از میثاق بحث کند. هدف از این بحث‌ها در کمیته عبارت است از:

- نخست؛ کمک به کمیته در توسعه عمق زیاد موضوعات مربوطه؛
- دوم؛ تشویق اطلاعات مربوط به اشخاص ذی‌ربط و علاقه‌مند؛
- سوم نیز؛ هموار ساختن راه برای نظرات عمومی بعدی که توسط کمیته برای اطلاعات بیشتر صورت می‌پذیرد. کمیته روزهای بحث و تبادل نظر کلی خود را در قالب جدول و سال و عنوان در وب‌سایت خود خلاصه می‌کند.

در خصوص ضعف نظارت می‌توان گفت پرداختن به عملکرد دولت‌ها نیز از ضعف برخوردار است. برای مثال در تفسیری که کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و ۶۲۵ فرهنگی سازمان ملل متحد از ماده ۳ میثاق در سال ۲۰۰۷ به عمل آورده است، به جهت یک نظریه تفسیری جدید در مورد حق بر تأمین اجتماعی حائز دارای اهمیت است، که وظایف و تکالیف هر یک از دولت‌های عضو میثاق در اجرای حداقل استانداردهای حق بر تأمین اجتماعی تبیین شده است.

عملکرد کاربردی مبتنی بر مسائل موازی از جامعه مدنی برای کمیته

سازمان‌های غیردولتی یا سایر ذینفعان جامعه مدنی تشویق می‌شوند که گزارش‌های دولت‌ها را به کمیته ارسال کنند. کلیه ارسال‌ها باید به زبان‌های انگلیسی، فرانسوی یا اسپانیایی ارسال شود. همچنین ارسال گزارش یا خلاصه گزارش به زبان انگلیسی توصیه می‌شود. زیرا دبیرخانه سازمان ملل هیچ گزارشی را ترجمه نمی‌کند. هرگونه ارسال باید به‌صورت الکترونیکی به دبیرخانه کمیته، به مدت یک ماه و نیم قبل از شروع جلسه که یک دولت در آن در یک جلسه عمومی بررسی شده، ارسال

می‌شود. بنابراین دو ماه قبل از شروع جلسه کارگروه پیش از جلسه‌ای برای کشورهای که تحت فهرستی از موضوعات قرار می‌گیرند پذیرفته می‌شوند. ۲۰ نسخه برای جلسه عمومی درخواست می‌شود، و ۱۲ نسخه برای گروه کاری قبل از جلسه ارسال می‌گردد. علاوه بر این، کمیته بر اساس نظر عمومی شماره ۱۰ را اتخاذ کرده است که در مورد نقش نهادهای ملی حقوق بشر در حمایت از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اظهار نظر می‌کند (سند سازمان ملل، ۱۹۹۸). برخی نمایندگان با اشاره به تأکید دوباره کنفرانس جهانی حقوق بشر سال ۱۹۹۳ در وین که همه حقوق بشر جهانی، غیرقابل تفکیک و مرتبط و وابسته هستند اظهار تأسف نمودند که علیرغم این تأکید و توافق جامعه بین‌الملل بر روی جهانی بودن و غیرقابل تفکیک بودن همه حقوق بشر بازم به نظر نمی‌رسد به حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اولویتهای همانند حقوق مدنی و سیاسی داده شده باشد و آن‌ها را همانند حقوق مدنی و سیاسی قابل دادخواهی ندانسته‌اند. ولی به نظر می‌رسد مطابق با این دیدگاه، ایجاد یک پروتکل اختیاری یک گام به سوی اصلاح این عدم تعادل خواهد بود. تعداد دیگری از نمایندگان معتقد بودند که مقررات میثاق به‌طور کافی واضح نبوده‌اند که خود به خود به یک آیین رسیدگی به شکایات منجر شوند یا قابل دادخواهی باشند و از نظر این‌ها، به علت عدم وضوح مقررات میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ایجاد یک آیین رسیدگی به شکایات در مورد آن‌ها کاربردی نخواهد داشت. در نگاه دیگر نقد به بعد بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و وظیفه همکاری بین‌المللی و مساعدت فنی اشاره کردند و پیشنهاد دادند که پروتکل اختیاری ممکن است منجر به شکایت علیه کشورهای فقیر شود که توانایی را ندارند که به‌طور کامل حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را اجرا کنند و با فقدان ابزارهای اقتصادی روبرو هستند. یک نگرانی که توسط برخی نمایندگان مطرح شد این بود که آیین رسیدگی به شکایات و قابل دادخواهی بودن این حقوق ممکن است منجر به مداخله ناروا در روند دموکراتیک و سیاست‌گذاری ملی در رابطه با اولویت‌های بودجه‌ای، اقتصادی و سیاسی شود. در پاسخ به این نگرانی، یکی از نمایندگان اشاره کرد که توصیه‌های کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی یک درک بارزی را برای دولت‌ها به وجود خواهد آورد (خانی، ۱۳۹۰: ۴۳-۴۲).

کمیته از اطلاعات مکتوب، که باید تا حد امکان؛ خاص، قابل اعتماد و هدفمند باشد، از سازمان‌های بین‌المللی، منطقه‌ای، ملی و محلی و همچنین مؤسسات ملی حقوق بشر استقبال می‌کند. ارسال‌های موازی که توسط ائتلاف‌ها انجام می‌شود، نه سازمان‌های مجزا و پوشش طیف گسترده‌ای از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز مورد تشویق قرار می‌گیرند. گزارش‌های مربوط به پیش‌جلسه باید بر روی اطلاعات مربوط به ویژه به تصویب مربوط باشد. کلیه موارد ارسالی به کمیته در راستای مسائل موازی جامعه مدنی باید: به زبان‌های انگلیسی، فرانسوی یا اسپانیایی ارسال شود. بسیار مفید است اگر بتوانید گزارش و یا خلاصه‌ای را به انگلیسی ترجمه کنید. لطفاً توجه داشته باشید که دبیرخانه سازمان ملل این گزارش‌ها را ترجمه نمی‌کند؛ برای جلسه: ترجیحاً ۶ هفته و آخرین ۳ هفته قبل از شروع جلسه به دبیرخانه کمیته منتقل می‌شود.

حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نسبت به حقوق مدنی و سیاسی به‌ندرت در پروسه قضایی محاکم داخلی دولت‌های عضو قرار می‌گیرند. از همان آغاز نیز در جریان تصویب میثاق برخی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را اساساً حق نمی‌دانستند و آن را برنامه عنوان می‌کردند و معتقد بودند در سلسله‌مراتب نسبت به حقوق مدنی و سیاسی از درجه اهمیت کمتری برخوردار

هستند. لذا از همان ابتدا دیدگاه‌های مختلفی در قابلیت دادخواهی این حقوق مطرح شد. عده‌ای از کارشناسان عقیده دارند حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به خاطر ماهیتشان قابلیت دادخواهی را ندارند پس نمی‌تواند مورد استناد در دادگاه باشد. برخی نیز بر این عقیده بودند که این حقوق برخلاف حقوق مدنی و سیاسی تعهدات مثبت را بر عهده دولت‌ها می‌گذارند و تعهدات مثبت برخلاف تعهدات منفی فوری نمی‌باشند و دولت برای انجام این تعهدات نیاز به اقداماتی دارد و این اقدامات لازم است به تدریج حاصل شود و نیازمند منابع کافی می‌باشند، در صورتی که همه کشورها منابع کافی برای انجام این تعهدات را ندارند. گروه دیگر مخالفان عقیده داشتند دخالت محاکم قضایی در دعاوی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به اصل تفکیک قوا در محاکم داخلی کشور لطمه خواهد زد و به نوعی مداخله محاکم در وظایف دولت‌ها و قوه مجریه تلقی خواهد شد. دلیل سوم مخالفان دادخواهی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی این بود که این حقوق موضوعاتی مختلف و پیچیده‌ای را شامل می‌شوند و هم این موارد حقوقی محسوب نمی‌شوند و ممکن است دادگاه‌ها چنین تخصصی را برای این کار نداشته باشند. بیشتر صاحب‌نظران در تفسیر ماهیت ماده ۶ میثاق که مربوط به تعهدات دولت‌های عضو بود این حقوق را قابل دادخواهی نمی‌دانستند. اما دیدگاه‌های دیگری در تفسیر ماده ۶ به وجود آمد و قابل دادخواهی بودن حداقل برخی موارد را پذیرفتند (کمالیان برازجانی، ۱۳۹۴: ۸۹). فقدان رویه قضایی داخلی که مستقیم به حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مربوط است، هم به نوبه‌ی خود این اندیشه را ایجاد ساخته که این حق‌ها قابل اجرای قضایی نیستند. البته همه‌ی این‌ها برمی‌گردد به شک و تردیدی که دامن‌گیر حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شد. اول این که، حقوق بشر ریشه در حقوق طبیعی دارد و به استقلال و آزادی فرد می‌پردازد و توجه‌کننده حقوق مدنی و سیاسی است و نه حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی. که باید گفت اصلاً چنین نیست که همگان پذیرفته باشند که سنت حقوق طبیعی در حقیقت مبنای فلسفی منسجمی برای مقوله حقوق بشر نوین فراهم سازد و حتی اگر این ادعای اساسی را بپذیریم که حقوق بشر ریشه در فلسفه‌های قرن ۱۷ و ۱۸ دارد، تصویر منسجمی از حق‌هایی که با این فلسفه توجیه می‌شود وجود ندارد (خانی، ۱۳۹۰: ۲۳). همچنین استدلال می‌شود که اگر حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در دادگاه‌ها قابل دادخواهی باشند نقض اصل تفکیک قوا صورت گرفته و مبتنی بر اصول دموکراتیک نیست، زیرا دادگاه‌ها مأموریتی ندارد که در نظم پذیرفته‌شده در مورد حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی توسط مأموران بخش‌های دولتی مداخله کنند و این که، حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شامل موضوع‌های پیچیده هستند که دادگاه‌ها صلاحیت ندارند (همان: ۳۶). دلیل عمده عدم توسعه و قابلیت اجرای معاهدات مربوط به حقوق اقتصادی و اجتماعی در دادگاه‌ها که یکدیگر را نیز تقویت می‌کنند، می‌بایست در دو مورد جستجو کرد: الف) عبارت‌پردازی این مقررات ب) سازوکارهای نظارتی نسبتاً ضعیف بین‌المللی مبتنی بر معاهدات فیلیپ آلتون اولین ضعف مذکور را به‌عنوان عامل اصلی عدم توسعه قابلیت دادخواهی در نظر می‌گیرد: بر این نکته اتفاق نظر وجود دارد که ضعف اصلی ترتیبات موجود بین‌المللی در راستای ارتقای رعایت حقوق اقتصادی، ابهامی است که در بسیاری از حقوق مندرج در کنوانسیون وجود دارند و بنابراین کاربردهایشان نیز از روشنی و وضوح برخوردار نمی‌باشند همان‌طور که آلتون نیز شرح داده است، فقدان قواعد آمرانه بین‌المللی در زمینه حقوق اقتصادی و اجتماعی، تا حد زیادی می‌تواند مسبب انکار اعمال این حقوق به‌طور مستقیم در نظام داخلی گردد. در چنین زمینه‌هایی که سازمان بین‌المللی کار در درون خود معیارهای تفصیلی و انبوهی از تفسیرها را به وجود آورده است و

حداقل تا حدودی در داخل آن مقررات دقیق تر، میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را نیز تدوین کرده است، اعمال مقرراتی به وجود آمده است که دادگاه‌های داخلی را به ارجاع به میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی وامی‌دارد (تاجمیر ریاحی، ۱۳۹۵: ۷۳-۷۲).

تأثیر عملکردی کمیته بر حق بر سلامت با محوریت بیماری کووید ۱۹

کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بیانیه مهمی در مورد تأثیر بیماری کووید ۱۹ در بهره‌مندی از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی منتشر کرد و توصیه کرد کشورها هنگام مقابله با ویروس باید پروتکل‌های بهداشتی و الزام‌آور خود را در راستای تعهدات بین‌المللی حقوق بشری در نظر بگیرند. در این بیانیه تأکید شده است که همه‌گیری‌ها به‌طور کامل وابستگی و جدایی‌ناپذیری از کلیه حقوق بشر را نشان می‌دهد. بنابراین بر حقوق مدنی و سیاسی و اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به‌ویژه حقوق بهداشت، مسکن، غذا و آب تأثیر می‌گذارد. در این بیانیه تأکید شده که حقوق بیشتر گروه‌های حاشیه‌نشین غالباً به‌طور نامتناسب تحت تأثیر اثرات جانبی این بیماری قرار دارد. لذا "هیچ‌کس نباید در اقدامات لازم برای مقابله با این بیماری همه‌گیر جا بماند. نکته قابل توجه در این بیانیه اینکه، کمیته تأکید می‌کند که چندین دهه اقدامات ریاضتی و کاهش خدمات عمومی با تعمیق نابرابری‌های اقتصادی و بهداشتی در سراسر جهان، برجسته مانده است. هرچند سعی شده برنامه‌ها و سیستم‌های مراقبت‌های بهداشتی مجهز شود تا بتواند به‌طور مؤثر در مقابل بحران‌هایی چون این بیماری مقابله جهانی کرد، اما عملکرد دولت‌ها این تلاش‌ها را گمراه کرد.

این کمیته تأکید می‌کند که بیماری مزبور نقش مهمی در سرمایه‌گذاری‌های کافی در سیستم‌های بهداشت عمومی، برنامه‌های جامع حمایت از آحاد اجتماع، کار مناسب، مسکن، غذا، آب و سیستم‌های بهداشتی و نهادها را برای پیشبرد برابری جنسیتی برجسته کرده است. این گونه سرمایه‌گذاری‌ها در پاسخگویی مؤثر به بیماری‌های بهداشت جهانی و در مقابله با انواع و اقسام نابرابری‌ها از جمله نابرابری‌های عمیق درآمد و ثروت در داخل و بین کشورها بسیار مهم هستند (Committee on -

(Economic, Social and Cultural Rights, 2020)

به‌هرحال در این زمینه، کمیته از کشورها می‌خواهد تا از حداکثر منابع موجود خود استفاده کنند: به‌اندازه کافی ایجاد تحویل در حقوق اقتصادی و اجتماعی و بهداشتی کشورهای تحت حاکمیت خود داشته باشند و در سیستم‌های بهداشت عمومی، کار مناسب، مسکن، آب و فاضلاب و مواد غذایی سرمایه‌گذاری مناسب نمایند. تقویت کمک‌ها و همکاری‌های بین‌المللی، از جمله به اشتراک‌گذاری تحقیقات، تجهیزات پزشکی و تجهیزات و بهترین روش‌ها برای مبارزه با ویروس، به‌منظور پیشگیری از این بیماری همه‌گیر، از جمله در رابطه با صادرات تجهیزات پزشکی، بسته شدن مرزها و رژیم‌های مالکیت معنوی، به تعهدات فرازمینی خود عمل کنید. به‌طور کلی کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تعهد دولت‌ها را برای اطمینان از داروی مؤثر برای آحاد اجتماع در راستای پیشگیری از حق بر سلامت مطابق با میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بر اساس ماده ۲ (۱) روشن کرده است. کمیته اظهار داشته است: "هنجارهای میثاق باید به روش‌های مناسب در نظم حقوقی داخلی

1. COVID-19

شناخته شوند، وسایل مناسب جبران خسارت یا راه‌حل‌های درمانی باید در اختیار هر فرد یا گروهی قرار بگیرد و وسایل مناسب برای اطمینان از پاسخگویی دولت باید ارائه شود." (UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 1998).

عملکرد کمیته در مورد تغییرات اقلیمی^۱

همان‌طور که بیان شد کمیته به‌عنوان یکی از نهادهای سازمان ملل متحد است که به‌طور دوره‌ای بررسی می‌کند که آیا دولت‌ها به تعهدات خود در مورد میثاق عمل می‌کنند یا خیر. لیست موضوعات مجموعه‌ای از سؤالاتی است که کمیته در مورد اجرای هر یک از توافق‌نامه‌ها به کشورها ارسال می‌کند. این پرسشگری در مورد تغییرات اقلیمی نیز موضوعی است که با تذکرات کمیته به آلمان و آرژانتین، آن را به‌بوته نقد قرار می‌دهیم. به‌عبارت‌دیگر عملکرد کمیته در این زمینه به شرح ذیل مورد بررسی قرار می‌گیرد. تغییرات آب و هوایی به‌طور گسترده‌ای تأثیرات نامطلوبی بر حقوق بشر به رسمیت شناخته شده است. در پی این دغدغه موافقت‌نامه اقلیمی پاریس که در سال ۲۰۱۵ به تصویب رسید، شامل زبانی است که دولت‌ها را در هنگام اقدام در مورد تغییرات آب و هوایی به احترام، ترویج و در نظر گرفتن تعهدات حقوق بشری خود در نظر می‌گیرند. این امر مستلزم محافظت از تأثیرات فعلی تغییرات آب‌وهوا و جلوگیری از اثرات بعدی با کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای و حذف سوخت‌های فسیلی است. مری رایبسون، کمیسریای عالی حقوق بشر سابق سازمان ملل متحد، تغییرات آب‌وهوا را بزرگ‌ترین تهدید برای حقوق بشر در قرن ۲۱ می‌نامد. برای مقابله با تأثیرات مربوطه، نیاز به کاهش فوری انتشار آلاینده‌های شیمیایی داریم. همچنین حمایت از کشورهای آسیب‌دیده در این مسیر به‌غایت احساس می‌شود. به‌عنوان یک مسئله حقوق بشری، نهادهای حقوق بشری در ارزیابی اینکه دولت‌ها اقدامات کافی برای کاهش میزان انتشار و یا انتشار متناسب و ارائه سهم عادلانه از حمایت خود دارند، که نقش کمیته در این مهم کلیدی است.

مرکز حقوق بین‌الملل زیست‌محیطی (CIEL)، ابتکار جهانی برای حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (GI-ESCR) اطلاعاتی را به کمیته در مورد ناکارآمدی سیاست‌های اقلیمی آلمان مطابق با حد مجاز دما در سطح بین‌المللی ارسال کردند. در این فرایند توصیه‌هایی در قالب دو رویکرد عملیاتی و مالی با تأکید بر فاز حذف زغال‌سنگ، ایجاد وجود سیاست‌های مؤثر برای مقابله با آلودگی توسط وسایل نقلیه دیزلی، از یک سو و بودجه کافی برای کمک به سایر کشورها در برخورد مؤثر با تأثیرات اقلیمی در دستور کار کمیته و توصیه به این کشور نهاده شده است. همچنین برای آرژانتین، مرکز حقوق بین‌الملل محیط‌زیست^۷، ابتکار جهانی برای حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اطلاعاتی را در مورد برنامه‌های سرمایه‌گذاری برای تشکیلات عظیم نفت شیل در نقض حقوق بشر در رابطه با این پروژه و چگونگی افزایش انتشار گازهای گلخانه‌ای با تعهدات کشور ناسازگار ارائه دادند. نگرانی‌های کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کمیته ملل متحد در مورد سیاست‌های انرژی آلمان و آرژانتین تأکید می‌کند که دولت‌ها دیگر نمی‌توانند از تأثیرات منفی سوخت‌های فسیلی بر روی آب‌وهوا و بر

^۱ Committee on Economic, Social and Cultural Rights Raises Concerns for Germany & Argentina, (2017), Energy policies may be inadequate to prevent climate change and fail to meet obligations

^۷ The Center for International Environmental Law (CIEL)

حقوق بشر چه از نظر محلی و چه در سطح جهان چشم‌پوشی کنند. سباستین دویک، وکیل ارشد ابتکار جهانی برای حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی روشن می‌کند که کشورها طبق موافقت‌نامه‌های حقوق بشر سازمان ملل متحد نسبت به جلوگیری و کاهش انتشار اضافی گازهای گلخانه‌ای ناشی از استخراج و احتراق سوخت‌های فسیلی وظیفه مراقبت دارند. لوسی مک کارن، نماینده ژنو در ابتکار جهانی برای حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی افزود: "کارشناسان حقوق بشر سازمان ملل تأیید کرده‌اند که تغییرات آب و هوایی یک موضوع مهم و فوری حقوق بشر است که باید توسط دولت‌ها مورد بررسی قرار گیرد تا به تعهدات قانونی خود در مورد حقوق بشر عمل کنند." "این سؤالات برای آرژانتین نگرانی‌های جدی در مورد سازگاری فعالیت‌های استخراجی در صنعت نفت با تعهدات مربوط به حقوق بشر آرژانتین، و به‌ویژه در رابطه با حقوق افراد بومی و کاهش تغییرات آب‌وهوا را نشان می‌دهد (Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 2018). وی اظهار داشت: ارزیابی و توجه به تغییرات اقلیمی توسط دولت آرژانتین نادیده گرفته شده است. دیگو دی ریزو بیان می‌کند که چگونه یک پروژه عظیم صادراتی می‌تواند با اهداف توافق‌نامه پاریس مقابله کند. این موضوع مطمئناً سؤالی است که دولت باید آن را روشن کند. همچنین می‌افزاید: این یک گام مهم برای ایجاد آگاهی بین‌المللی در مورد استخراج نفت است. تنها در خارج از مرزهای آرژانتین تنها چیزی که مشخص است گزارش از پتانسیل منابع است، اما کمتر کسی از تأثیراتی که مگا پروژه‌ها ایجاد می‌کند مطلع شده است. علاوه بر این، به دلیل افزایش خشونت علیه مدافعان محیط‌زیست و جوامع بومی که در منطقه ثبت شده‌اند، به نظر می‌رسد حفاظت بیشتری لازم است. همچنین وی گفت: پیامدهای چشمگیر تأثیر تغییرات آب‌وهوا بر رفاه انسان و حقوق وجودی بشر باید سریعاً مورد توجه قرار گیرد. کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی سازمان ملل با تأکید بر اینکه آلمان برای تحقق تعهدات قانونی خود طبق این میثاق نیاز است گام مهمی بردارد. همچنین مهم‌ترین تصمیم برای آلمان مرحله خارج کردن فاز زغال‌سنگ از صنعت و ایجاد تحول بخش حمل‌ونقل برای دستیابی به اهداف عدم انتشار آلاینده‌ها است. همچنین آلمان باید کمک مالی برای کمک به حداقل رساندن مقیاس اثرات و تهدید آن‌ها برای حقوق بشر در کشورهای فقیر نیز فراهم کند. در این راستا دولت‌ها موظف شده بودند قبل از ژوئن سال ۲۰۱۸ به لیست موضوعات کمیته پاسخ دهند. کمیته این اطلاعات را مرور کرده، آن را با دولت‌ها مورد بحث قرار می‌دهد و "مشاهدات نهایی" را در سپتامبر ۲۰۱۸ اتخاذ کرد. در نهایت و در کنار توصیه‌های ارشادی عملکرد کمیته در این فرایند مثبت ارزیابی شده و الزاماتی برای دولت آلمان و نیز آرژانتین ایجاد نموده است. به‌رحال در زمینه تهدید ناشی از تغییرات آب و هوایی به دلیل بهره‌مندی در سراسر جهان از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، اطلاعاتی درباره اهداف کاهش انتشار ملی اتخاذ شده توسط آلمان بر اساس توافق‌نامه پاریس، کمک‌های پیشنهادی آن به صندوق آب‌وهوای سبز به‌موجب پرسش کمیته باید دولت آلمان ارائه دهد. همچنین پیشرفت‌هایی که در جهت رعایت این تعهدات بین‌المللی حاصل شده است. ائتلاف اقدام برابری نسل در اقدام فمینیستی برای عدالت اقلیمی دریافت که تنها ۳ درصد از بودجه بشردوستانه محیط‌زیستی از فعالیت‌های زیست‌محیطی دختران و زنان حمایت می‌کند. به‌علاوه، سازمان‌های تحت رهبری زنان، که اغلب کوچک هستند، در دسترسی به منابع مالی از سوی تأمین‌کنندگان مالی آب‌وهوا، که عمدتاً در پروژه‌های مقیاس بزرگ سرمایه‌گذاری می‌کنند، با مشکل مواجه هستند که از ۱۰ میلیون دلار شروع می‌شود. اما دختران و زنان به دلیل نقش‌های مراقبتی تحمیلی از سوی جامعه، درک عمیق و دانش گسترده‌ای از محیط طبیعی و منابع خوددارند. تأمین مالی چشم‌انداز آن‌ها و حمایت از ایده‌های آن‌ها برای

پایداری کلیدی برای سازگاری و کاهش موفقیت‌آمیز تغییرات اقلیمی است، صرف‌نظر از ارزش دلاری پروژه‌های آن‌ها (CARBo, 2022).

عملکرد کمیته در خصوص حق بر مسکن مناسب

کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در خصوص حق بر مسکن اظهار داشته است: "حق بر مسکن مناسب نباید به معنای محدود یا تفسیری محدودکننده تعبیر شود. چراکه با این رویکرد هر نوع سرپناهی را مساوی با مسکن خواهند دانست. به‌عنوان مثال پناهگاهی که فقط با داشتن سقف بالای سر شخص ساخته شده است، صرفاً پناهگاه و سرپناهی است. در عوض، باید حق مسکن به‌عنوان یک حق در زندگی در راستای امنیت، صلح و عزت فرد تلقی شود. به دست آوردن و ایجاد یک‌خانه و مکانی امن که در آن بتوانند در صلح و عزت زندگی کنند. کمیته برای تعیین کفایت مسکن هفت معیار تعیین کرده است:

- نخست مسکن بایست مکانی دارای امنیت عرفی باشد؛
- دوم اینکه خدمات اولیه از جمله مواد و امکانات زیرساختی در دسترس باشد؛
- سوم: محل سکونت
- چهارم: زیست‌پذیری، یعنی مکانی لم‌بزرع و غیرقابل سکونت نباشد. (مثلاً در بیابان و ...)
- پنجمین فاکتور قیمت مناسب مسکن است.
- ششم قابلیت دسترسی راحت و آسان به آن
- درنهایت کفایت فرهنگی. (CESCR, 1992)

دولت‌ها باید اطمینان حاصل کنند که همه افراد حداقل حق امنیت را در اختیاردارند که این امر به آن‌ها حمایت قانونی از اینکه اخراج اجباری نشوند، آزار و اذیت و تهدیدات دیگری صورت نگیرد. مسکن باید در دسترس همگان باشد و هزینه‌های مسکن نباید توانایی افراد را در رفع نیازهای دیگرشان تضعیف کند. در تدوین برنامه‌های مسکن و تخصیص منابع، دولت‌ها باید محروم‌ترین گروه‌ها را در اولویت قرار دهند. آن‌ها باید اقدامات لازم را برای اطمینان از وجود مسکن انجام دهند: در مناطق امن، به‌دوراز اماکن نظامی، انتشار گازهای گلخانه‌ای یا آلودگی‌های خطرناک قرار دارد. در نزدیکی پیوندهای حمل‌ونقل و فرصت‌های شغلی؛ و به حقوق فرهنگی احترام می‌گذارد مردم باید بتوانند به آب، سرویس بهداشتی و سایر امکانات ضروری برای سلامتی، امنیت، آسایش و تغذیه دسترسی پیدا کنند (CESCR, 1997).

جمع‌بندی

پس از جنگ جهانی دوم جنبش بین‌المللی حقوق بشر پدید آمد و بعد از آن جامعه بین‌الملل به این نتیجه رسید که ایجاد نظم جهانی جدید باید مبتنی بر التزام به حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی باشد در نتیجه حمایت از حقوق بشر یکی از اهداف سازمان ملل متحد اعلام گردید. سازمان تعهدات خاصی بر دولت‌های عضو در این جهت وضع نمود. بدین ترتیب حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در قرن نوزدهم و پس از حقوق مدنی و سیاسی به‌عنوان یکی از حقوق شناخته‌شده در عرصه حقوق بشر مورد توجه قرار گرفت، این موضوع به‌صراحت در منشور حقوق بشر و دیگر میثاق‌های حقوق بشری و اسناد خاص بیان گردیده است. در ۱۶ دسامبر ۱۹۶۶ مجمع عمومی سازمان ملل متحد به‌اتفاق آراء برای پذیرش میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی رأی داد. پذیرش میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی یک چارچوب جدید از مراجع را برای بررسی موضوع‌های مربوط به حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ایجاد کرده است و آن‌گونه که در متن میثاق آمده است جزء جدایی‌ناپذیر مجموعه حقوق بشر شناخته‌شده است. این که حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به‌عنوان دسته مجزایی از حقوق بشر شناخته‌شده غالباً با خاستگاه تمایز تاریخی آن توجیه می‌شود و به این حقوق لقب نسل دوم حقوق بشر را می‌دهند و نسل اول حقوق مدنی و نسل سوم را حقوق همبستگی می‌نامند. کمیته بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در راستای درک جامعه جهانی به لزوم حمایت مؤثر بین‌المللی از حقوق مندرج در میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با قدری تأخیر نسبت به دیگر ارکان معاهدات به دلیل ماهیت خاص و متمایز این حقوق و مناقشات موجود در مورد قابلیت نظارت بر آن، به‌عنوان رکن فرعی شورای اقتصادی و اجتماعی ملل متحد پا به عرصه وجود گذاشت. کمیته با توجه به ماهیت خاص خود به‌عنوان یک نهاد کارشناسی و صلاحیت‌ها و اقتدارات محدودی که از آن برخوردار است در طول دو دهه فعالیت با بهره‌گیری از تمامی قابلیت‌ها و ظرفیت‌های موجود تلاشی مستمر و همه‌جانبه در راستای ارتقای حمایت از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به‌عنوان یکی از مقولات اصلی حقوق بشر به عمل آورده است. با ای حال انتقادات متعددی شده است از جمله اینکه تعدادی از نمایندگان دولت‌های مختلف خصوصاً دولت‌های غربی قابل دادخواهی بودن حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را زیر سؤال برده و این حقوق را غیرقابل دادخواهی می‌دانند. برخی دیگر به تفاوت‌های اساسی جوامع و تجربیات کشورهای مختلف اشاره داشته‌اند که تضمین‌کننده عدالت و حقوق واقعی اجتماعی نشده است. باید این واقعیت را پذیرفت که تفکیک یا دسته‌بندی حقوق به‌صورت جداگانه صرفاً یک رویکرد نظری است ولی در واقعیت حقوق در ابعاد مختلف و به‌صورت پیوسته در پیوند با زندگی فردی و جمعی مردم است.

منابع

- احسانی، فرشته (۱۳۹۸)، نقش و تأثیر تفاسیر کلی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در اعمال حقوق اقتصادی، پایان‌نامه حقوق بین‌الملل دانشگاه تهران، خرداد ۱۳۹۸
- آزاد دوین، علی (۱۳۹۶)، تضمین حق تأمین اجتماعی در نظام حقوق بین‌الملل، رساله دکتری حقوق بین‌الملل عمومی، دانشگاه علامه طباطبایی، تابستان ۱۳۹۶
- تاجمیر ریاحی، پرتو (۱۳۹۵)، امکان پیگیری قضایی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بشر در حقوق بین‌الملل، پایان‌نامه ارشد حقوق بین‌الملل، دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی، مهر ۱۹۵
- جاوید، احسان؛ نیاورانی، صابر (۱۳۹۵)، قابلیت اجرای فرا سرزمینی تعهدات بین‌المللی دولت‌ها در زمینه حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بشر، نشریه پژوهش حقوق عمومی، زمستان ۱۳۹۵، شماره ۵۳، صص ۱۹۸-۱۷۳
- خانی، زهرا (۱۳۹۰)، سازوکارهای رسیدگی به شکایات مربوط به نقض حقوق اقتصادی اجتماعی و فرهنگی، پایان‌نامه ارشد حقوق بشر دانشگاه تهران، بهار ۱۳۹۰
- فضائلی، مصطفی؛ کرمی، موسی (۱۳۹۶)، حمایت از فرهنگ و حقوق فرهنگی اقلیت‌ها در پرتو تفسیر عام شماره ۲۱ کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، نشریه پژوهش حقوق عمومی، شماره ۵۶، صص ۳۲-۹
- کمالیان برازجانی، لیلیا (۱۳۸۹)، بررسی امکان دادخواهی ایران از نقض حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ناشی از تحریم‌های شورای امنیت با نگاهی بر پروتکل اختیاری به میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی پایان‌نامه ارشد حقوق بشر، دانشگاه تهران، تابستان ۱۳۹۴.
- موفقی، افسانه، (۱۳۸۰)، بیانیه جهانی شدن کمیته سازمان ملل درباره حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، پژوهش‌های ارتباطی، شماره ۲۵.

- CARBo, G. (2022). Retrieved from 5 FACTS ABOUT GENDER EQUALITY AND CLIMATE CHANGE: https://unfoundation.org/blog/post/five-facts-about-gender-equality-and-climate-change/?gclid=CjwKCAjwryUBhBSEiwAGN5OCCXrETosi7cEVkWI tZ3WWp r8qBKnTmt3V5hQUQ9juG6OZwmWHYiu9hoCA-EQAvD_BwE
- CESCR, General Comment 4, The Right to Adequate Housing, UN Doc. E/1992/23, 13 December 1991: <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/469f4d91a9378221c12563ed0053547e?Opendocument> (accessed 17 April 2014).
- CESCR, General Comment 7: The right to adequate housing – forced evictions (Article 11.1), 20 May 1997, paras 13, 15 and 16: www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/MasterFrameView/469f4d91a9378221c12563ed0053547e?Opendocument (accessed 17 April 2014).

- Committee on Economic (2018), Social and Cultural Rights, (2018), List of issues in relation to the fourth periodic report of Argentina, Original: English English, French and Spanish only,p;5-6
- Committee on Economic(2020), Social and Cultural Rights, (2020), Statement on the coronavirus disease (COVID-19) pandemic and economic, social and cultural rights, Statement by the Committee on Economic, Social and Cultural Rights
- Committee on Economic, Social and Cultural Rights Raises(2018), Concerns for Germany & Argentina, (2017), Energy policies may be inadequate to prevent climate change and fail to meet obligations
- Committee on Economic, Social and Cultural Rights, (2019), The International Justice Resource Center (IJRC) has published its second report in an ongoing series examining the barriers to civil society's engagement with supranational human
- Ferreras, I. (2018). Should Labor Rights Count as Civil and Political Rights? Reflections on Worker Participation in the Government of Firms: <https://journals.openedition.org/rdctss/1763>
- Mpra. (2000). The global labour standards controversy: critical issues for developing countries: <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/53480/>
- UN Committee on Economic,(1998) Social and Cultural Rights, General Comment 9: The domestic application of the Covenant, UN Doc. E/C.12/1998/24, 1 December 1998, para. 2: <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/4ceb75c5492497d9802566d500516036?Opendocument> (accessed 17 April 2019).
- Woodring, A. (2014). Retrieved from Economic, Social and Cultural Rights Approaches: <https://slideplayer.com/slide/2352830/>